

D·N

30/1 1948

Idealister och förrädare

Den engelska författarinnan Rebecca West har skrivit en bok om förräderiet (The meaning of treason), där hon skildrar rättegångarna med fascistiska, nazistiska och kommunistiska förrädare i England efter kriget. Främst analyserar hon William Joyce (lord Haw-Haw) och John Amery, som nådde rykte och vanära genom sina radioutsändningar från Tyskland; i andra planet framträder bland många andra den unge vetenskapsmannen Allan Nunn May, som sålde hemliga uppgifter om atombomben till kommunistiska agenter. Det har blivit en lysande bok, så självständig och fantasirik att läsaren alltid känner sig vinna i kunskap och klarhet, så tyglad av det sunda förnuftet att man aldrig, eller nästan aldrig, möter godtyckliga eller ur en alltför privat och speciell tankegång framprungna spekulationer. Ofta kommer Sigurd Hoels utomordentliga roman i samma ämne (Möte vid milstolpen) i tankarna; de båda böckerna liknar varandra i sin förmåga att förena en förkastelsedom utan reservationer med förstående och en orolig medkänsla.

Har då icke förrädarna varit idealister, har deras handlingar inte varit konsekvensen av en åskådning, och är de inte i så måtto att likställa med de många tyskar och italienare som stridit och propagerat mot sitt eget land och på denna grund långtifrån att bli föremål för avsky vunnit världens beundran? Är inte förräderiet bara en legal följd av misslyckandet, av de fascistiska och nazistiska idéernas nederlag? Nej, svarar Rebecca West, och

motiveringen till detta nej är tyngdpunkten i hennes bok. Förrädarna var onda människor innan de blev förrädare, de var misslyckade helt oberoende av att deras förräderi misslyckades. Några var ordentliga, sparsamma och asketiska, andra vinglade sin väg till förräderiet genom bankrutter och utsvävningar, men hos dem alla fanns något gemensamt; oförmåga att finna ett nödvändigt minimum av framgång och harmoni — vare sig socialt eller privat — och ett ur denna oförmåga härflytande hat mot människorna omkring dem, mot samhället, mot själva livet. "Det var en tillfällighet att de blev förrädare. I grunden var de gangsters. Gangsterandan är en vänskap som inte brukar sin eld att värma den inre krets som är vännernas, utan vänder den utåt, så att den med sin flamma skall förbränna resten av världen." Det är en gemenskap i det onda som uppstår, präglad av längtan att våldföra, förtrycka och förinta. Däri ligger kärnan; åskådningen, fascism, nazism eller kommunism, är blott ett skal.

Denna analys gäller, det är tydligen författarinnans mening, inte bara de grupper av förrädare varom boken närmast handlar. Naturligtvis omfattar den inte heller alla eller ens flertalet av de moderna diktaturpartiernas anhängare; de bönder som för femton år sedan stödde nazismen hoppades på högre spannmålspriser, inte på koncentrationsläger och erövringar, och de arbetare i Västeuropa som nu röstar på kommunismen väntar sig högre löner, inte slavarbete och likvidationer. Men karaktärstiken gäller, enligt Rebecca West, en stor del av de människor som med alla medel, även förräderiets, strävar att föra en nazistisk, fascistisk eller kommunistisk regim — och därmed sig själva — till makten.

Många exempel kan anföras som belägg för denna tes. Att männen kring Hitler snarare bör betecknas som gangsters än som troende torde numera de flesta vara ense om; nazismen var den mest typiska av de rörelser i samtiden som kommit till makten därför att en grupp misslyckade och urspårade i en krisituation lyckats utnyttja miljonmissnöje med det bestående. Inom fascismen förkroppsligade själva ledaren den gangstermentalitet som nazismen var klarast företrädd hos några medhjälpare. Lenin och hans kamrater var säkerligen på ett helt

annat sätt fängslade av en bestämd åskådning; att kommunismens andliga klimat sedan förändrats framgår av att flertalet av de ursprungliga ledarna avrättats, mördats eller förvisats. Viktigare är kanske den tydliga släktskapen mellan diktaturrörelserna i de länder där de icke nått makten. Övergång från en rörelse till en annan har varit en vanlig företeelse; i Sverige var Flygkommunisterna ett starkt inslag i nazismen under Hitlers segertid, i Frankrike spelade Doriot och hans liga samma roll, i den av Ryssland ockuperade delen av Tyskland rekryteras gamla nazister som tjänare åt den nya regimen, i England blev några av dem som gått nazismens ärenden strax därefter aktiva medlemmar av kommunistorganisationen. Om samma brist på förankring i en åskådning talar de snabba omkastningarna i diktaturriktningarnas inbördes förhållande. År 1938 talade en typisk fransk kommunist om sina nationella och antinazistiska känslor; i augusti 1939 blev han défaitist och i juni följande år samarbetsman; efter juni 1941 förvandlades han ännu en gång och ingick i motståndsrörelsen.

Den 24 augusti 1939 sökte William Joyce — den blivande lord Haw-Haw — förlängning av sitt pass för utresa till Tyskland. Detta datum — dagen efter Hitlers avtal med Stalin — "förstör definitivt vår möjlighet att känna sympati för William Joyce", skriver Rebecca West. "Ty denne man, som under hela sitt liv som vuxen hatat kommunisterna, måste nu ha vetat att hans ledare var en opportunist och inte en profet; att han själv var anhängare av en politisk metod och inte av en religion; att det inte fanns något i den sak åt vilken han ägnat sitt liv som var av samma värde som de traditioner vilka inte begår mened, inte hädar sig själva och inte kysser sina fienders läppar."

Detta är avgörande. Kommunismen — och detsamma gällde nazismen — har upphört att vara en åskådning och förvandlats till verktyg för en stormakt. Den tro som ursprungligen förkunnades har övergivits, på alla punkter handlar lemlarna i strid med de läror som rättärdigade deras första våldsdåd, änskap och fiendskap har, liksom allt annat, blivit taktik i stället för princip. De som med öppna ögon följer denna regims bud, som ena dagen lydaktigt försvarar vad de en annan dag lika lydaktigt angriper,

visar därmed att de inte tjänar en idé, utan en herre. Och då blir ordet idealism utan mening.